

МЕДИТАТИВНА СИНЕРГИЈА ОСТИХОТВОРЕНОСТИ

Ђорђе Нешић, *Струне*, Библиотека Српски преглед, Центар за српске студије, Бања Лука 2022

Збирка стихова Ђорђа Нешића наслова *Струне* (струне из наслова су космичке струне, што је назначено у стиху „где космичке струне брује”, а теорија струна је једна од предложених теорија о структури космоса) његова је седма по реду објављивања, уз четири књиге изабраних песама. Броји шездесет и седам строго римованих песама разврстаних у шест циклуса. Треба приметити и да има неколико песама које је преузео из ранијих књига.

На први поглед, присутна је садржајна ширина од наше светле блиске, углавном, научно-књижевне прошлости (Милутин Миланковић, Захарије Орфелин, Бранко Радичевић, Змај, Лаза Костић, Дис, Јаков Игњатовић) па до угроженог, и у односу на претке значајно, можда и неповратно, измењеног појединца, данас и овде, који се, на пример бави виноградарством. И којег „би да сведу // на статистичку грешку колатералну штету / уз припремљену јешку и размјерену мету” (песма „Статистичка грешка”).

Ипак, наслућује се извесна мотивска блискост међу стиховима првог циклуса „Пресликавања” и завршног циклуса „Како се увис стреми”. Наиме, реч је о познатој мудрости, као стајној тачки оба циклуса, коју уметници и критичари често издвајају као својеврстан парадокс, а односи се на позицију, на пример, песника, уметника или научника, који се уздиже из себе, а који се управо тада враћа ка себи и у себе. О томе пева песник Нешић у зачетној песми збирке: „Ко може да полети и вине се у етар, / а да стоји у месту и да остане стамен” (песма „Миланковић”), а да истовремено, иако враћен у себе може да „чврсто за гриву држи нестални космички ветар / и потпирује вањски и унутрашњи пламен”, док у песми „Виноград”, из завршног циклуса, песник Нешић саветује како и данашњи појединац може „да научи од лозе како се увис стреми // како се издићи чист из панонског блата / несавијене кичме, непререзаног врата”, јасно алудирајући на тренутни и/или статус и жртву, друге врсте, које осамљеник мора да поднесе јер је у питању близак однос између живота и смрти, између заборављања и трајног, што су наши помињани претходници достигали, претпостављамо под другачијим, можда и хуманијим или не скрупулама.

Прва три циклуса („Пресликавања”, „Језик је васељена”, „Плови, пловче...”) Нешићеве најновије песничке књиге комуницирају са нашом недавном прошлошћу. Наиме, осим песама о Миланковићу, ту су и песме које су ословљене по нашим славним прецима. То су, поред већ помињаних

књижевника, и Мркаљ, и Тесла, и Кашанин, и Мика Алас. Међу бројним и карактеристичним стиховима дескрипције издвајају се и стихови који потенцирају значај природе и окружења у откривању научних закона, али и вредних и медитативних стихова. На пример, такав је догађај из Миланковићевог детињства: „На тој их тачки дечак на крми чамца чека / и почиње да схвата шта му говори река, / и почиње да слути шта шуми васиона”. И пример Теслиног открића обртног електромагнетног поља и електромотора, нацртаног на пешчаној подлози у парку у Пешти којим је шетао у друштву свог пријатеља гимнастичара, подсећајући се Гетеових стихова о заласку сунца и његовом понирању ван човековог видокруга, говоре о значају коју природа има уколико се сагледа како треба:

Оно најважније догодило се у Пешти.
Румен заласка сунца још ми у оку бљешти,
А у уху ми верси које шапуће Гете.

На дунавском сам пијеску нацртао свој мотор,
Обртно магнетно поље, видио статор и ротор,
С мишљу да струја Бог је, у искрама што лете.
(песма „Тесла”)

Треба издвојити и стихове из песме „Змај” која почиње сликом заласка сунца, а у ствари, асоцира на умор-час и опроштај од овоземаљског живота, са дилемом да ли ће нешто од њега, или њему сличних стихотвораца, остати упамћено или ће их прекрити заборав који је својеврсно и тешко убиство, можда и друга смрт:

Напуштају нас и мисли и речи,
а стих не вида, писање не лечи
и све се сведе на чекање чуда:

како ли ће се зањихати клатно,
шта остаје, шта оде неповратно
и чију страну држи амплитуда.

У сва три циклуса, нарочито у првом, пред песником је било велико искушење не само у временским разликама које треба свести у један стих, у једну заједничку временску тачку него и како биографске податке ових историјских личности, као очигледну непесничку грађу, да усклади у песми односно остихотвори их (читај – оживи их у стиху). Наиме, Нешићево, већ потврђено умеће стиховања и његово неупитно припадање природи, као и дубина промишљајућих доживљаја поменуте непесничке грађе, резултирали су вредним и зрелим стиховима, достојних његовог досадашњег песништва, што се треба истаћи. Поготово што осећамо трагове интертекстуалности, што се наставља и у другом циклусу.

Осим свега тога, мора се поменути песничка храброст да у свим песмама првог циклуса песник проговара сам, у првом лицу једине. У другом и трећем циклусу то није правило. А реч је, понављам о Лазу Костићу, Змају, Милутину Миланковићу, Захарију Орфелину, Бранку Радичевићу, Дису, Јакову Игњатовићу, Тесли, Мркаљу, и свима њима се је требало прилагођавати, што је на понуђеном примеру Тесли и Змаја, песник Нешић то чинио са мером и са извесном вештином. Извесну улогу, сигурно су поседовали стари записи и други трагови о овим великанима.

И други циклус „Језик је васељена”, посвећен углавном, Миланковићевим открићима и ономе шта је научник промишљао и како је то чинио, јесте књижевни изазов, јер је песник требао ускладити научну мисао и поезију у песнички одрживу целину, а што опет, преузима и атрибуте интертекстуалности. Овом пригодом, песник је, на Миланковићева промишљања, одговорио медитацијама и тиме доврхунио већ завидну испуњеност стихова значењским одредницама. На пример, у песми непесничког имена „Небеска механика”:

Од логике није јача
мисао. Не уме даље.

Или у песми „Ушће”: „Низводном ритму увек склона, / вода те учи од искона / да њено је и твоје ушће”. Као и у песми „Кућни притвор” где песник заговара осећај за мере, изван човека, а на који се увек мора рачунати: „и спозна кућни притвор да је / космоса део, у који стаје / бескрајно мало и велико”. Насловна песма овог циклуса („Језик је васељена”) доноси медитације о опстанку појединца и колектива, кроз лик и зачудну моћ језика:

Језик је као космос,
свевремен, бесконачан.
Он памти шта смо, ко смо
и рачун има тачан

за простор и за време.
У потомку и претку
он чува прво семе –
реч ону на почетку.

У трећем циклусу „Плови, пловче...” садржајност је, на једној обали, од воде и реке, где се очитује вода као симбол, битан не само за песništvo него и за читав живот и опстанак, док су на другој старац Исаија, Теодосије, Високи Дечани, Суреп, чији записи и промисли изгледају као палимпсест по којима и којима песник Нешић пева и продужава њихо-

ву одрживост, овде и данас. И у овом циклусу познаје се дискурс интер-текстуалног, као и бројне медитације. Основно осећање које преовлађује овим циклусом јесте страх од привида, па и оних од пре неколико векова, а тек ових наших. Песник стално упозорава да није све како изгледа: „Детаљи у једну се целину слију / и свему пролазном дају илузију / да је вечно, да је део апсолута” (песма „У чамцу пред свитање”) и да тога мора бити свестан. Песник покушава и да заплаши: „Излаз никад није у зрцало глед, / у заборав води, од њег биваш сен” (песма „Творац речи”). Присутна је и песма симболичног наслова „Привиди” чије две завршне терцине говоре о транзиторним, али бројним заблудама, са безброј лица, и које гласе:

Ретки узлети, ситна надахнућа
од којих су се надимала плућа
а мисли биле усијане, жарке,

показали су своје право лице –
у суноврату – пале мртве птице,
привиди, чини, опсене и варке.

Друго искушење, пред аутором, када је реч о прва три циклуса у књизи, било је како остихотворену непесничку грађу довести у уметнички суживот са осталим песмама. Како остварити синергију између њих у стиховима? Спонтаност и смиреност, као једне од досадашњих белега Нешићевог песништва, утицале су на њихову узајамну спојивост. И садржајну и осмишљену.

Четврти и пети циклус („Маргина” и „Инвентура страха”) у „струнама” сами по себи претпостављају песникову мотивисаност. Исто чине и наслови неких од песама: „На маргини”, „Површност”, „Рутина”, „Недовршене песме”, „Друштво страха”, „Мртва птица”. У питању је, дакле, угроженост појединца. И песника, свакако (песма „На маргини”). „Затворене су све капије смисла” пева песник у песми „Површност”, док се у песми „Убрзање” чита рефренска градација колективног посрнућа: „Убрзава се свет и губи... Свет се убрзава и квари”. Карикатурална моћно-иронична представа „заборављеног, изгужваног и смлављеног”, уз то и сувишног и непотребног појединца јесте у песми „Инвентура”: „кад човек је на такву меру сведен – / из моћне шаке оживљени лутак [...] а потом бачен у прашњави кутак”. Песник је представио и осамљеност и отуђеност и одбаченост неснађеника, који јадикује: „и да се има рећи више се нема коме” (песма „Сати”).

Циклус „Инвентура страха” почиње песмом „Друштво страха”, у којој је кључна реч – „црно”, а пет од шест катрена се окончавају стихом-рефреном – „свуда се осјећа страх”, док шести, иначе, завршни гласи

– „коју ће појести страх”. Писац поговора Мирослав Алексић¹ за песме у овом циклусу запажа да

су песме о пораженом свету из кога као да је извучен сваки хуманистички принцип. У њима је човек против човека. Основни тон је резигнација лирског субјекта и не пробија ниједан зрак ведрине [...] за свет који убрзано тежи расулу и пропасти.

Шести циклус „Како се увис стреми”, неочекивано, али сасвим оправдано, бави се тематиком виноградарства, почев од справљања „калеме”, „сађења лозе”, „орезивања воћака”, слике „винограда”, па све до финалног производа – „вина”, чуваног у храстовим бурадима, као и вина у „чашама”, које се већ куша. Необичне су, па и зачудне и надреалне, асоцијације и метафоре које винова лоза и вино изазивају. Песма „Орезивање воћака” бележи асоцијацију насловног процеса са стварањем песама:

Резач је напет. Правила су строга
и зна се тачно шта се сме, шта не сме.
Устрептао је и самљи од Бога
ко воћке реже и ко пише песме.

Иста је одговорност, стрепња тиха
од гране нагло израсле, од стиха
који би силом у сонет да уђе.

А у „калем” „творац је скрио кључ бесмртности”, док у песми „Виноград” „чокот [...] рашчеречен на жици, распет” наликује на „Христоса на стубу”. Песмом „Сађење лозе” песник нам доноси још неочекиваније асоцијације („ставивши претходно садницу лозе, / нежно ко да спушташ леш, или бебу / полажеш у колевку”). А у песми „Подрум” који „старији од куће, од надземног света” песник тврди, опет неуобичајено да „Силазећи на дно, спушташ се у себе”. Песник се позива и на промисао Иве Андрића: „Песма и смех у течном стању” (песма „Вино”), док у песми „Бог и вино” додајемо још једну једностиховну дефиницију вина: „благослов оку што може да види”. И на крају, које су све метафоре, представе и асоцијације могуће нуди нам песма у дистиху „Чаша” која у целисти гласи:

чуда су се стекла у комаду стакла
бљештавило раја искушење пакла

трен у ком твар мења агрегатно стање
таљење у ватри за ново постање

¹ Мирослав Алексић, „Свет се на реци рађа сваког јутра”, поговор, у књизи, Ђорђе Нешић, *Сируне*, Центар за српске студије, Бања Лука 2022, стр. 105.

час у ком безличну масу је дотакла
дахом творца душа мајстора од стакла

мах у ком је игра мутних погледа
досегла прозирност решетки кристала

и облик на којем завиде јој бози
да проживи живот на високој нози

где се у екстази завршнога чина
зрака сунца купа у флуиду вина.

Још нешто што, иначе, одликује најновију Нешићеву песничку књигу, као и његове раније заједнице стихова, а што је уочљиво и из већ цитираних стихова из „струне”, јесте римовање. Тачније строго канонски организовани стихови. Без изузетака, нарочито када су у питању сонети. Различитих су форми везани стихови. Од помињаних сонета, обично са једанаест или дванаест вокала. Али и од стихова са краћим бројем слогова – седам-осам, па до оних и са петнаест-шеснаест. Ту су и терцине, катрени, али и врло учестало дистиси. И што је најважније, сваки од њих поменутих, у потпуности, одговара песнику Нешићу. Рекли би критичари, сваки је римовани стих – његов стих. У сваком од њих успева, без препознатог напора, да испева оно што је замислио.

И сви римовани стихови, колико год били различити, имају једну своју особеност. Наиме, Нешићев стих је смирен, утишан, некако спонтан, без икакве журбе и загрцнутости, сигуран у себе, сплавари тихо као молска рапсодија, која песника не ограничава ни у чему. Шта више. Неочекивана је, али и аутентична и самосвојна, толика тишина стиха, која песнику омогућава да у стих уметне медитацију, нарочито дескрипцију. Опустеном и тихом Нешићевом стиху посебно погодује и специфичан „сложај речи”, који не ремети основни звук песме, а семантички нуди неочекивано богатство.

Већ је било речи да за песника Ђорђа Нешића можемо рећи, између осталог, и да је песник природе. Да је природа део његовог бића. Отуда толико тихе и живописне дескрипције и екфразе, које се складно и са мером, уклапају у медитативно-наративан песников израз, што су, надам се, на завидан начин, посведочили и до сада цитирани стихови из „струна”.

И на крају, нужно је макар поменути, колики значај за Нешићево песништво, претпостављам и за његов живот, има – вода, као његово окружење и извориште живота. Иако, упркос ранијем познавању Нешићевог стиховања, није захвално само на основу једне књиге тумачити значај који има један од вечних елемената, посебно битан у хришћанству, али и у словенској митологији и предањима. Но, не може се ни прећутати утицај који вода има у Нешићевом стиху.

Наиме, постојбина словенских племена обиловала је рекама, изворима, језерима и мочварама, што је утицало да вода постане предмет култа и обожавања, што се наставило и након њиховог пресељења на Балкан, који је обиловао водом. Да се култ воде сачува, погодовао је податак, да хришћанство није потискивало старословенски култ воде. Шта више, и сам Исус Христос крштен је у реци Јордан. И библијска синтагма – света вода, довољно говори сама за себе. Дакле, вода нас прати од свог рођења и крштења („Живот је из воде [...] Разлива се вода и живот отиче” – песма „Вода и лед”; „у прапочетке води” – песма „Миланковић; „растао сам у води” – песма „Мика Алас учи да плива”), па до часа смрти, и у паганству и хришћанству, што сведочи и песма „Сати”: „негдје крај ријеке да је стати и сачекати / да прође све што мора да исцуре сви сати”. И током живота вода за човека има протективну улогу („Близина реке ће те увек / издићи изнад кала” – песма „Ушће”; „и кренеш према води путем свог исходишта” – песма „Чим узмеш весло”).

Осим тога, наши преци замишљали су воду као границу између земног и загробног живота, као место на коме је привремено обитавала душа покојника, пре него нађе коначно станиште, што је сврстава у „сеновите”. Али, у том чину, вода је и медијум преношења душе у рајско насеље („У вечном кружењу живота и смрти [...] вода је разносач” – песма „Вода и лед”), аналогно учењу не само хришћанства и паганства него и осталих митологија.

Затим, оно што осећамо читајући Нешићеве стиховима у којима су актери вода и њене модификације јесте моћ песника, као и наших претходника, да воду доживљава на анимистички начин – верује да је вода живо биће. Па се народ, још увек, са њом тако и опходи, тврди нам песник Ђорђе Нешић.

Александар Б. ЛАКОВИЋ

УЗ РЕКУ ВРЕМЕНА, ДО БРАНЕ ДВА СВЕТА

Александар Гаталица, *Двагесет њејти сај*, Службени гласник, Београд 2021

Како задобити наклоност публике у ковид и постковид времена? Медији су ова „времена” интонирани готово епски, па тако наилазимо на наслов чланка на интернету који гласи: „Први српски роман о пандемији”. Да ли бисте прочитали овако описан роман? Просечан пратилац медија свакако би једино на овако описану књигу и обратио пажњу. Познаваоцима виталних функција опстанка у свету медија мотивисаност наведеног наслова омогућила је сасвим солидно позиционирање на